

QORA ARONIA (ARONIA MELANOCARPA) O'SIMLIGINING BOTANIK TASNIFI, DORIVORLIK HUSUSIYATLARI VA GENETIK TAHLILI.

Botirova Xurshida Xudoyberdi qizi

O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali talabasi

Hasanova Madina Dilshod qizi

O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali talabasi

Mamatkulova Iroda Ergashevna

O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali "Biotexnologiya" kafedrasida katta o'qituvchisi

botirovaxurshida4@gmail.com

Annotatsiyasi: *Aronia o'simligi Rosaceae oilasiga mansub buta hisoblanadi. Aronia Shimoliy Amerikaning mo'tadil zonasida Yangi Shotlandiya Ontario va Florida yovvoyi holda o'sadi. Aronia qandli diabetda, oshqozon ichak tizimi kasalliklarida, buyrakda tuz yig'ilishi xastaliklarida, qon-bosim kasalliklarda, immunitetni ko'tarish uchun, ko'z nurini normal holatda saqlab qolish uchun keng foydalaniladi. Aronidan turli xil murabbo, sharbat, kampo kabilar tayyorlanadi. Aronia o'simligi O'zbekistonning nam va zah yerlariga olib kelib ko'paytirilmoqda.*

Kalit so'zlari: *Rosaceae oilasi, Chokoberry, urikulyar, kontrendikatsiyasi, ateroskleroz, endokrin tizimi, gastrit, tromboflebit.*

Qora aronia (*Aronia melanocarpa*) –Rosaceae oilasiga, Aronia jinsiga tegishli, shuning uchun uning botanika nomi Aronia aronia. Aronia Shimoliy Amerikaning mo'tadil zonasida yovvoyi holda o'sadi. Bu turdagi o'simliklar rovan jinsiga emas, balki aronia turiga tegishli. Shubhasiz, o'tgan asrda aronia aronia deb nomlangan. Mamlakatimiz bog'bonlari orasida bu nom bugungi kungacha saqlanib qolgan, garchi so'nggi yillarda botaniklar uni o'zgartirishni talab qilishgan. Birinchi marta aroniya 19-asrning birinchi yarmida Sankt-Peterburg botanika bog'idan bezak madaniyati sifatida mamlakatimizga keltirildi. Xuddi shu maqsadlar uchun u Rossiyaning boshqa botanika bog'larida etishtirildi. Va shu paytgacha aronia manzarali o'simlik sifatida o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Qora aronia (*Aronia melanocarpa*) - balandligi 2-2,5 m ga yetadigan ko'p yillik buta. Qadimgi butalar turli yoshdagi 50-70 va undan ortiq shoxlardan iborat. Butaning shoxlari uzoq vaqt saqlanishi mumkin, ammo 7-8 yilgacha bo'lgan novdalar eng katta hosilni beradi.[1,4]

Meva novdasi - 10-20 sm uzunlikdagi bir yillik novda bo'lib, uning tepasida meva kurtaklari hosil bo'ladi. Meva novdalari uzunligi bo'ylab meva kurtaklari ham shakllanishi mumkin. Qora aronia (*Aronia melanocarpa*) barglari ellipssimon yoki cho'zinchoq nayzasimon Ularning uzunligi 4-6 sm, kengligi 2-3 sm. Barglarning uchi o'tkir, rangi och yashil, qirralari tishli. Barglari yalang'och yoki pastda deyarli yalang'och, kuzda qizil yoki to'q binafsha rangga aylanadi. Bu vaqtda butalar juda chiroyli ko'rinishga ega.

Gullari ikki jinsli, oq rangli, mayda - diametri 12 mm gacha, zich to'pgullarda to'plangan, har birida 12-34 dona. Gulda beshta gulbarg bor. Gullar o'z gulchaglari bilan urug'lantirilishi mumkin, ammo gulchangni pistilga qo'llash uchun asalarilar tomonidan changlatish kerak. Asalarilar aroniyaga bajonidil tashrif buyurishadi, chunki uning gullarida nektar etarli.

Mevalar sentyabrda, issiq yillarda - boshida va sovuq yillarda - o'ying o'rtasida pishadi. O'sish davrining o'rtacha davomiyligi 168 kun.

Aroniadan xalq tabobatida foydalanish. Xalq tabobatida aronia turli kasalliklarni davolash uchun ishlatiladi. An'anaviy tibbiyotda foydali bo'lgan bir necha o'nlab retseptlar mavjud. Aronia o'simligi immunitet tizimini mustahkamlaydi, qandli diabetda foydali hisoblanib qand miqdorini normallashtiradi, qon tomirlarini mustahkamlash, ularning o'tkazuvchanligini kamaytirish tomir devorlarini mo'rt bo'lishini to'xtatadi, bu aterosklerozni davolaydi, ko'rishni normal saqlaydi, endokrin tizimiga ijobiy ta'sir qiladi, yuqori qon bosimini normallashtiradi.

Bundan tashqari aronia quyidagi holatlarda foydali:

yuqori kislotalilik bilan gastrit, oshqozon yarasi mavjudligi;

tromboflebit, qon ivishining kuchayishi, bemorda juda qalin qon bo'lgan holatlar, turli varikoz tomirlari;

buyrak toshlarining mavjudligi, chunki berry harakatni qo'zg'atishi mumkin, vaziyatni yanada kuchaytiradi.

Qo'llash mumkin bo'lmagan holatlar sifatida biz aroniadan doimiy, muntazam foydalanish haqida gapiramiz. Agar siz asta-sekin, vaqti-vaqti bilan ovqatlansangiz, bu salbiy oqibatlarga olib kelmaydi. Aronia tananing allergik reaksiyasini keltirib chiqarishga qodir emas, u gipoalergik mahsulotdir. Bizning zamonaviy jamiyatimizning ko'plab kasalliklari kislorod molekularining beqarorligidan kelib chiqadi, biz ularni erkin radikallar deb ataymiz. Ular hujayra metabolizmiga ta'sir qiladi va jiddiy ikkilamchi kasalliklarga olib keladigan oksidlovchi stressni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, qarish jarayonini tezlashtiradi. Chokeberry bularning barchasiga qarshi turadigan ikkilamchi o'simlik moddalariga boy. Erkin radikallar yuqori darajadagi antioksidantlar bilan bog'liq. Erkin radikallar saraton rivojlanishiga

ham ta'sir qilishi mumkinligi sababli, aroniyani muntazam iste'mol qilish saraton kasalligining oldini oladi. Bundan tashqari, aronia quyosh nuri ta'sirida etkazilgan zararni va teri kasalliklarini davolaydi - hatto radiatsiya kasalligi ham aronia bilan davolanadi.[3,5]

Qora aronia (*Aronia melanocarpa*)da o'simliklarni etishtirish asosan rus o'simliklaridan olingan ko'chatlarga asoslangan. Biroq, oldingi tadqiqotlar ushbu genofondagi fenotipik o'zgarishlarning juda past darajasini ko'rsatdi. Ushbu tadqiqot Shimoliy Amerikada o'sadigan mahalliy populyatsiyalarning genetik tuzilishini o'rganish uchun olib borildi. Tasodifiy kuchaytirilgan polimorf DNK (RAPD) markerining o'zgarishi sakkizta populyatsiyada (uch yoki beshta ona o'simlik / populyatsiya va besh ko'chat / ona o'simlik) tahlil qilindi va Rossiya plantatsiyasidan olingan to'rt nav va 15 ko'chatdagi o'zgarish bilan solishtirildi. To'rt nav va barcha rus ko'chatlari bir xil RAPD profiliga ega bo'lib chiqdi. Mahalliy o'simlik materialida ona o'simliklarning ikki turi mavjud edi: juda xilma-xil nasl beradigan diploid o'simliklar va bir jinsli nasl beradigan tetraploid o'simliklar. Shannonning xilma-xillik indeksi asosida o'zgaruvchanlikning bo'linishi taxminan. 22% diploidlarda aholi o'rtasidagi darajaga o'zgarishi, taxminan bilan solishtirganda. tetraploidlarda 55%. Biroq, diploid populyatsiyalar va tetraploid populyatsiyalar populyatsiya ichidagi o'zgarishlarda sezilarli darajada farq qilmadi.[2,3,6]

Ushbu natijalar RAPD tahlillarining ikkinchi to'plamiga turtki bo'ldi, ular eksperimental maydonda o'sayotganda dastlab tekshirilgan materialni ochiq changlatish orqali olingan nasllarda o'tkazildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, tetraploid o'simliklardan tetraploid nasl paydo bo'ldi, ular bir nechta istisnolardan tashqari, apomiksini ko'rsatadi, diploid o'simliklarning avlodlari esa diploid yoki triploid va o'ta heterojen bo'lib, ular tashqariga chiqishni ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Andrey Andreyvich Xristo "Черноплодная рябина" 1973-yil.
2. Dorivor o'simliklar atlası Jo'rayeva M.A 2001-yil.
3. Taxtadjan A.L., O sostoyanii i perspektivax razvitiya sistematiki. "Uspexi sovremennoy biologii"
4. O'zbekiston florasidagi madaniy o'simliklar yovvoyi ajdodlarining ozuqabop turlari. QDU Axborotnomasi. - Qarshi, 2021.-№.3 (49). - S.45-53. O.S.Abduraimov., A. Narxadjaeva., A.V. Maxmudov., I.E.Mamatkulova
5. Abduraimov O.S., Mamatkulova I.E.O'zbekiston florasidagi ayrim dorivor va ziravor turlarning ahamiyati. «Fan, ta'lim va texnikani innovatsion rivojlantirish

masalalari» Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjuman materiallari to'plami. 2022 yil 12 aprel, Andijon.B. 335-338.

6.<https://www.google.com/>

